

Anàlisi dels discursos periodístics en premsa espanyola al voltant dels fets relacionats amb el *procés*

An analysis of the Spanish press's discourse on issues connected with the *procés*

AINA MONFERRER PALMER
UNIVERSITAT JAUME I
TERESA BELLIDO CALDUCH
UNIVERSIDÀ D'UVIÉU

Artículo recibido el / *Article received*: 2018-05-03
Artículo aceptado el / *Article accepted*: 2018-09-06

RESUM: Aquest article és una revisió del les construccions identitàries que s'observen en els discursos de la premsa espanyola i catalana al voltant del tema del procés sobiranista català. S'analitza un corpus de notícies i d'articles d'opinió centrats en sis talls transversals en l'extens eix cronològic del *procés*. Partim de conceptes com el d'ideologia lingüística i les construccions dialèctiques i simbòliques de les narratives identitàries, tot analitzat des del prisma de l'anàlisi crítica del discurs i de la sociolingüística.

Paraules clau: identitat, ideologia lingüística, narratives identitàries i construcció simbòlica.

ABSTRACT: This article is a review of the identity constructions that are observed in the discourses in the Spanish and Catalan press connected with the issue of the Catalan sovereignty process. We analyse a corpus of news and opinion articles focusing on six key episodes in the extensive chronological history of *El Procés*. This work is based on concepts such as linguistic ideology and the dialectic and symbolic constructions of identity narratives, all analyzed from the perspectives of critical discourse analysis and sociolinguistics.

Keywords: identity, linguistic ideology, identity narratives and symbolic construction.

1. INTRODUCCIÓ

Convé començar perfilant el concepte d'*ideologia* amb el qual treballarem, ja que pot ser problemàtic o controvertit. D'una banda, segons Schieffen et al. (1998), les *ideologies lingüístiques* són un conjunt de creences sobre les llengües i les seues varietats que determinen pràctiques lingüístiques, discursives i socials. A més a més, estan relacionades amb la identitat i posen llum sobre la interacció entre diferents grups lingüístics i socials.

D'altra banda, d'acord amb Woolard (1991, 237), la *ideologia* té quatre aspectes principals:

- El component intel·lectual i conceptual de la cultura, que defineix nocions bàsiques sobre temes determinats com per exemple l'honor, el treball o les llengües.
- La definició dels interessos o experiències d'una posició social particular, encara que puguen veure's com a veritats universals.
- La definició pot girar, per tant, entorn de la mistificació, la distorsió i fins i tot la falsedat.
- La ideologia té, freqüentment, una connexió íntima amb el poder social i la seua legitimació.

Dit això, per a autores com l'anteriorment esmentada, les *ideologies lingüístiques* constitueixen un pont entre l'estructura social i l'ús de les llengües, tal com s'il·lustra en la següent figura.

Figura 1. Il·lustració del concepte d'*ideologies lingüístiques* en relació amb la llengua i la societat



Les *ideologies lingüístiques* es poden plasmar en les narratives identitàries, els components de les quals són similars als de les altres narratives, és a dir, són episòdiques, segueixen una linealitat temporal ocupada per successos cronològics, compten amb micronarratives –centrades en els personatges– i macronarratives –més generals, que abasten antecedents històrics i successos actuals. Són, a més, narratives bastant similars a les de l'entreteniment.

També poden plasmar-se en els usos lingüístics, per exemple en l'estil o en la tria lingüística, en l'ús argumentatiu de certes metàfores, símbols o referents i, en ocasions, també en el tipus d'arguments d'autoritat (a quina autoritat apel·lem per a definir o legitimar la nostra identitat).

Aquest estudi combina l'anàlisi del discurs amb la sociolingüística per tractar d'entendre nocions complexes com la identitat o la nació, que quan són enteses de forma diferent en un mateix territori, poden ser font de conflicte. L'esmentat conflicte quedarà reflectit en el discurs mediàtic. Aquest treball se centra en el conflicte identitari català focalitzat en el *procés sobiranista*. Tot seguit, n'oferim una breu i simplificada cronologia.

1. Revisió del model d'autonomia de Catalunya dins d'Espanya. Des de l'aprovació de l'Estatut l'any 1979 fins a la reforma de l'Estatut, el 2006.
2. Proposta d'un nou Estatut per a Catalunya, impulsada per José Luis Rodríguez Zapatero en negociacions amb Artur Mas durant l'any 2005.
3. Modificació de l'Estatut a les Corts Generals i rebuig de diversos articles per part del Tribunal Constitucional, la qual cosa es va percebre per certs sectors de la població catalana com una humiliació, l'any 2006. A partir de 2007, es generalitza el sentiment de desencant entre els catalanistes.
4. Inici de la promoció d'un referèndum d'independència com a resposta al bloqueig de l'Estatut en la seua forma original. Manifestacions multitudinàries i cícliques a partir de l'any 2009.
5. Victòria de la independència en el referèndum i proclamació de la República Catalana com a hipotètic final del *procés*. Posterior aplicació de l'article 155 i exili i empresonament de polítics catalans l'any 2017. Aquest any es recordarà com un punt climàtic en la cronologia del *procés*.

La construcció de la identitat catalana i de la identitat espanyola ha experimentat la necessitat d'anar més enllà de la identificació amb la llengua, des de molt abans de l'any 2007. Ho recorda Pujolar (2007, 125):

Such a debate gives rise to two constitutive tensions, first over who counts as a Catalan speaker and second over the relationship between speaking Catalan and being Catalan. As I will show, the former issue is very much dominated by the philological perspective, while the latter is the basis of a division between different strands of Catalan nationalism that can be characterized as either ‘ethnic’ nationalism or ‘civic’ nationalism. ‘Ethnic’ constructions of Catalan identity on the basis of cultural properties –mainly, native language– are confronted by more inclusive, ‘civic’ conceptions based on citizenship, i.e. participation in political institutions and in civil society.

Com ja ha apuntat Pujolar, el discurs de l’espanyolisme a Catalunya, és a dir, de Ciutadans i del PP, critica el nacionalisme ètnic del catalanisme quan diu que els catalanistes els discriminen i no els consideren catalans, sinó una mena d’«espanyols infiltrats» o «altres catalans», tal com apunta significativament el títol del documental d’Arcadi Espada *Gente que vive fuera* (2014). Pujolar afirma en el seu estudi que la majoria de notícies analitzades sobre polítiques lingüístiques en català seguien el catalanisme cívic en lloc de l’ètnic (2007, 138), tot i que pensem que, malgrat aquest intent, el nacionalisme ètnic traspua subtilment aquí i allà.

Per a evitar aquest problema que els catalans que no parlen català no se’n senten, Pujolar (2007, 139) detecta que:

As many actors realized that traditional images of Catalonia as a homogeneous community no longer held, they strived to work out a new framework where language retained its position as a national symbol even for native speakers of other languages. There was the need to produce an image of the nation that could potentially mobilize these ‘other’ Catalans for the national cause or, at least, avoid their explicit alienation.

2. METODOLOGIA I DESCRIPCIÓ DEL CORPUS

D’acord amb aquesta introducció, ens plantegem un objectiu principal, que és analitzar com es plasma discursivament el conflicte sociopolític català en el discurs de la premsa catalana i espanyola.

A més, partim de dues hipòtesis. La primera és que existeixen dos blocs en el conflicte, l’unionista i l’independentista, i per tant dos discursos, un corresponent a cada bloc. La segona és que tots dos blocs estableixen la seua identitat a partir de les seues respectives narracions en oposició amb l’altre bloc. En paraules de De Fina (2006, 356-357),

Cognitive representations form basic schemata in which people represent social dimensions and social relationships. These schemas allow members of a group to answer questions on who they are, what the criteria for membership in their group are, how they relate to members of other groups and what their goals and values are. [...] Based on Ban Dijk's proposal, it is possible to conceptualize these representations as including membership categories associating defining properties (who are we? who are others? what do others call us?). [...] Through these representations, narrators convey not only their own way of looking at themselves and the members of their groups, but also interpretations of how others categorize them.

Així, doncs, analitzarem com s'autorepresenten els dos blocs a través del relat que construeixen en els mitjans de comunicació afins i com aquesta construcció identitària es consolida i es reformula dialècticament per les dues bandes, tot i que veurem que en aquest cas és el bloc independentista el que domina a l'hora de construir identitats i replantejar els conceptes a través de les denominacions que fa servir, com en el cas de la paraula *procés*.

Per aconseguir el nostre objectiu i contrastar-ne les hipòtesis, hem seleccionat una sèrie de periòdics de tiratge nacional i autonòmic que podem observar en la següent taula.

Taula 1. Premsa que hem analitzat en aquest estudi segons biaix ideològic

Premsa unionista	Tercera via i proreferèndum	Premsa independentista
La Razón ABC El Mundo El País	Público eldiario.es La Vanguardia El Periódico	Ara ² Vilaweb

L'eix esquerra-dreta en aquest cas queda difuminat o distorsionat, ja que encara que els mitjans d'esquerres solen mostrar-se més proclius o solidaris amb el *procés*, la correlació no és absoluta (com veurem més avant, en els discursos d'*El País* o *El Periódico*), i menys encara en el cas de l'opinió.

A més, per facilitar la cerca, la selecció i l'anàlisi dels articles, vam establir una sèrie d'eixos cronològics que podem observar a continuació:

1. Caldria matisar que la catalogació del diari *Ara* com a independentista en el seu conjunt s'ha de presentar amb moltes cauteles. Tot i que molts dels seus autors es mostren a favor de la independència, des de la direcció editorial hi ha hagut una gran prudència a l'hora de mostrar-hi un decantament incondicional.

El referèndum del 1 d'octubre (1-O).
La detenció d'alguns líders independentistes.
La fugida d'altres líders del mateix bloc.
La suspensió de l'autonomia de Catalunya amb l'aplicació de l'article 155 de la Constitució espanyola.
Les eleccions autonòmiques del 21 de desembre (21-D).
El debat d'investidura.

Al capdavant, el corpus per a l'anàlisi està format per seixanta texts periòdics, entre notícies i articles d'opinió, un per tema i per mitjà de comunicació.² Els hem triat de manera aleatòria tot introduint les paraules clau en el cercador de Google. D'aquesta manera, hem intentat recollir un corpus divers tant pel que fa als temes i episodis del *procés* com pel biaix ideològic del mitjà. Hem analitzat sense fer diferències els texts en castellà i en català, ja que recullen les mateixes referències i metàfores. Segons Pujolar (2007, 121-122):

Insofar as languages and identities are connected with access to material resources and symbolic power, these processes are consequential for the economic and social prospects of different profiles of speakers of Catalan, Spanish or both (or other) languages. The mass media in particular is an important site for the construction of collective, in this case, national consciousness (Billig 1995; Gal and Woolard 2001). In Catalonia, the market of the printed press is dominated by media written in Spanish, which creates a scenario of struggles between Catalan and Spanish political projects in the public sphere.

També coincidim amb Pujolar quan diu que «in Catalonia, the media market presents a predominant orientation towards Spanish markets, which contributes to sideline Catalan language issues and benefits Spanish nationalism» (2007, 126). De fet, la major part de la premsa, també catalana, és en castellà o en edició bilingüe en què la versió catalana se supedita a l'espanyola. L'excepció són *Ara* i *Vilaweb*, amb un biaix ideològic marcadament independentista, sobretot el segon.

2. En l'enllaç <http://ainamonferrer.com/?p=888> podeu consultar l'annex amb el llistat d'articles que hem analitzat.

3. ORGANITZACIÓ I ANÀLISI DE LES DADES

Taula 2. Resum de l'anàlisi discursiva sobre la premsa del *procés*

<i>Paraules i expressions de la premsa sobre el procés</i>	
A favor del referèndum	Espanyolisme
<i>Dret d'autodeterminació dels pobles.</i> Hi ha un ús preferent dels termes <i>autodeterminació, dret a decidir</i> i <i>referèndum</i> .	En canvi, <i>plebiscit</i> és la paraula preferida pels mitjans espanyolistes perquè no implica decisions legals, només consultes polítiques, o en cas de fer servir <i>referèndum</i> o <i>consulta</i> , van acompanyades de l'adjectiu <i>il·legal</i> .
Lèxic que remet al franquisme: <i>re-presión, exilio, refugiado</i> .	Ridiculització de l'adversari: <i>cantonalismo democionónico, resabios carlistas, felonía separatista</i> ... Hem observat que en els articles d'opinió més radicalment contraris al referèndum, especialment d' <i>ABC</i> i de <i>La Razón</i> , els autors fan servir un espanyol d'estil arcaic, que recorda una manera d'escriure de temps franquistes i que és reflex d'una ideologia conservadora, amb referents culturals antics i dirigits a un públic conservador de certa edat.
Puigdemont apareix com a <i>presidente en el exilio, refugiado en Bélgica</i> ... I és equiparat simbòlicament amb altres figures catalanes en l'exili: Lluís Companys, Josep Tarradellas, Pau Casals; <i>de camino al exilio</i> . Apareix com un heroi o fins i tot com un màrtir.	Es considera que Puigdemont fa un ridícul internacional, que viu en una realitat virtual (en oposició al govern virtual que defensa l'altre bloc). És titllat de <i>falso mártir</i> i es destaca el luxe en què suposadament viu en l'exili, denominat en alguns casos amb el referent de <i>Dolce Vitta</i> . És representat com un polític fugat que abandona les seues responsabilitats i abandona els catalans donant preferència als seus interessos personals.
S'autodenominen com la República Catalana. I, accidentalment, Mariano Rajoy va fer servir aquesta denominació.	El leitmotiv: infondre la por a través de la fuga dels empresaris i dels riscos econòmics que la independència implicaria.

Paraules i expressions de la premsa sobre el procés	
A favor del referèndum	Espanyolisme
Espanya apareix assimilada metonímicament a Madrid i a <i>las instituciones españolas</i> , a Moncloa, al govern central i al govern de l'Estat.	El <i>secessionisme</i> apareix com a ens abstracte que inclou tot tipus de manifestacions catalanes deslleials amb Espanya i que s'oposen al constitucionalisme (<i>tenemos la ley de nuestra parte</i> i <i>el gobierno de la nación</i>).
Es fa mediàtic el cas de l'obra d'art exposada en ARCO sobre els presos polítics catalans, que va ser censurada.	Soto del Real, en oposició a la denominació <i>presos polítics</i> , és una presó que té una significació prèvia, ja que és el centre penitenciari en què compleixen condemna la majoria dels polítics corruptes. Vegeu «L'ús de la corrupció com a arma llancívola».
L'aplicació de l'article 155 és considerat un <i>cop d'estat</i> .	La declaració unilateral d'independència (DUI) i el referèndum, entre d'altres accions del <i>procés</i> , són considerades <i>golpe de estado</i> .
<i>Las cloacas del estado</i> : concepte que s'ha fet mediàtic durant l'any 2017 per a parlar de la corrupció en les institucions de l'Estat des de les forces progressistes, és a dir, de la influència dels poders fàctics en el govern espanyol. L'independentisme s'apropia d'aquest terme per destacar la corrupció del govern.	Metàfora: <i>coser España; España se rompe</i> . Aquesta metàfora remet a metafritzacions posteriors sobre el territori espanyol, tot activant antics imaginaris cartogràfics com el de la castissa <i>piel de toro</i> que Espriu va fer servir per a titular un llibre de poemes i que remet a una llarga dialèctica entre identitats peninsulars.
Es construeix una situació d'oposició dicotòmica entre el Mediterrani i la Meseta, tot activant la dialèctica d'injustícia centre-perifèria que s'ha materialitzat discursivament en polèmiques mediàtiques com la de la reivindicació de l'eix Mediterrani.	S'autoidentifiquen amb l'Estat i amb la llei, en contraposició a l'independentisme, que queda deslegitimat dins del sistema. S'omet la consideració de l'espanyolisme com a nacionalisme. L'espanyolisme no s'autoconsidera <i>nacionalista</i> perquè és un terme disfòric.
Els referents internacionals de l'independentisme són el model bàltic, la constitució islandesa, el dret a decidir escocès, les noves tecnologies del govern d'Estònia, Nelson Mandela.	Referents internacionals negatius associats amb els independentistes són la <i>balcanització</i> , Burundi, Veneçuela, ETA, Crimea (Ucraïna).

<i>Paraules i expressions de la premsa sobre el procés</i>	
A favor del referèndum	Espanyolisme
Defensen que un govern virtual, des de l'estranger, és factible, des de la Casa de la República, a Brussel·les (posteriorment Berlín). Ho justifiquen remeient a l'ús que fa el govern estonià de les noves tecnologies.	Es creen estats imaginaris: Tabàrnia, creació d'Albert Boadella, mecanisme fet servir per l'anticatalanisme. Es defineix Tabàrnia (allò urbà, avançat i espanyol de Catalunya) en oposició a Tractòria (allò rural, folklòric i desvinculat de les avantguardes). Per tant, es crea una metàfora complexa que permet el mapatge (<i>mapping</i>). Tractòria, en referència satírica a les manifestacions de tractors a favor del referèndum.
Hi ha un ús banal del terme <i>democràcia</i> .	Hi ha un ús banal del terme <i>democràcia</i> .
Metàfora del <i>camí</i> : transmet esperança als independentistes i serveix per a evitar la desmoralització, tot projectant un final independent del camí. En aquest sentit, hem trobat altres tries lèxiques en el bloc politicomediàtic independentista que projecten els fets cap al futur i un hipotètic final feliç i que per tant infonen esperança als seus partidaris. Són paraules com <i>procés</i> , <i>el llarg camí</i> , <i>l'endemà</i> , o també l'espot publicitari de la CUP «Anaven lents perquè anaven lluny» (2015).	Victòries simbòliques del catalanisme: tota la premsa ha assumit la denominació <i>procés</i> per fer referència al procés sobiranista, amb tota la imatgeria que això implica. També hi ha l'errada de Rajoy quan va fer referència a la República Catalana; la victòria retòrica independentista quan aconseguix que els contraris analitzin detalladament les qüestions del dret internacional i les possibilitats legals encara existents de l'independentisme. En referir els seus arguments, els legitimen (Lakoff 2004).

Puigdemont

No hi ha narració si no hi ha personatges, protagonistes i secundaris. En el cas que ens ocupa, un dels protagonistes és Carles Puigdemont. Observem clarament una construcció simbòlica oposada d'un dels personatges principals del relat sobre el *procés* en cada un dels blocs. Per part de la premsa catalanista, Puigdemont apareix representat com un heroi, o fins i tot com un màrtir, per haver hagut d'anar-se'n del país. Des de la perspectiva macrotextual del relat, Puigdemont es vincula a grans personatges catalans que varen haver d'exiliar-se en acabar la Guerra Civil espanyola. En els texts periodístics on s'al·ludeix a aquest personatge, apareixen referències explícites que el vinculen amb el president Taradellas o fins i tot amb el violoncel·lista Pau Casals. Ambdós varen fugir després del conflicte bèl·lic i no varen tornar a trepitjar Espanya fins a la mort de Franco.

En els articles i notícies sobre la fugida d'aquest polític gironí, abunden la metàfora de l'exili i la dels refugiats, que activen dos marcs cognitius que col·loquen clarament el catalanisme, personificat en Puigdemont, com a víctima d'un estat opressor, dubtosament democràtic, que controla la llei i que té el poder. És, al cap i a la fi, la referència a l'analogia bíblica de David contra Goliat o la dels palestins contra Israel.

Reapropiació de conceptes

Hem observat un fenomen que té lloc de manera bidireccional i que és la resemantització de termes clau en la premsa política espanyola i catalana, que varen ser encunyats per una de les parts però que s'han aconseguit imposar a l'altra part de manera més o menys voluntària. És el cas dels termes *democràcia*, *democràcia real* o *procés*. El catalanisme ha aconseguit generalitzar entre l'espanyolisme la paraula *procés* per a referir-se a tot el que està passant al voltant del desig sobiranista d'una part dels catalans. Es tracta d'un triomf discursiu dels catalanistes, que han aconseguit imposar la visió dels fets com un *camí* que es dirigeix cap a un punt final diferent del de partida, objectiu del sobiranisme. En canvi, aquesta construcció metafòrica no encaixa amb el que vol l'espanyolisme, que és que no canvie res i que tot continue com està, és a dir, en paraules seues de metàfora tèxtil, que Espanya no es trenque o s'esgarre i que, per tant, no s'haja de tornar a cosir.

Hem observat també una mena de *tour de force* discursiu per tal d'establir una denominació de les votacions de l'1 d'octubre. L'espanyolisme ha evitat la paraula *referèndum* fins al punt que no ha pogut eliminar-la del seu repertori lèxic i ha decidit (involuntàriament, és clar), d'afegir-li un adjectiu marcadament disfòric (*referèndum il·legal*) o fins i tot substituir-la per una paraula sense implicacions legals com és *plebiscit*. No es podia deixar circular lliurement per les pàgines dels seus periòdics una paraula amb tant de prestigi internacional com *referèndum*. Per tant, es van començar a fer servir paraules més austeres o asèptiques com ara *votació* o *plebiscit*, aquesta última difícil d'apreciar per gran part dels lectors generalistes. I, òbviament, s'ha evitat la paraula *eleccions*, que és la normal a l'Estat espanyol per a referir-se als processos sufragistes legals i oficials.

Entre les paraules i expressions que hem trobat en els texts periodístics analitzats sobre el *procés* que hi estaven a favor, hi ha la referència al «derecho de autodeterminación de los pueblos». Aquesta referència enllaça amb el dret internacional i especialment amb els drets humans de l'ONU. De fet, en el discurs del sobiranisme, hi ha hagut diversos episodis que s'han vinculat en aquest sentit, com ara en el mes de març de 2018, quan aquests periòdics s'han fet ressò de l'admissió a tràmit de les querelles contra Espanya de Jordi Sánchez i de Carles

Puigdemont pel tractament jurídic rebut. Sota aquests discursos hi ha la premissa que el *procés* es troba sota l'aixopluc del dret internacional, constantment rebatuda des de la premsa espanyolista i sobretot amb el missatge de la por al potencial desastre econòmic.

També hi ha la referència al franquisme, amb paraules com ara *repressió*, *exili*, o les al·lusions a personatges històrics catalans represaliats per la dictadura. Amb aquests referents, el sobiranisme català vol construir el discurs de víctima i col·locar l'Estat espanyol en el punt de mira del dret internacional com a estat poc democràtic.

Curiosament, la paraula *democràcia* és utilitzada com a arma llancívola per les dues parts. És un mot positiu tant per als uns com per als altres, però li donen un sentit diametralment oposat. Per als catalanistes, a l'Estat espanyol hi ha una manca flagrant de democràcia per tal com s'està afrontant el *procés* de manera violenta (repressions policials de l'1 d'octubre), poc dialogant i punitiva (empresonaments).

En canvi, en la premsa espanyolista, hem trobat la referència a la manca de *democràcia* (o fins i tot de *democràcia real*, terme manllevat per la premsa conservadora espanyola al moviment del 15M, actualment materialitzat en Podemos) per part dels sobiranistes catalans per organitzar un referèndum il·legal, és a dir, per saltar-se les normes i regulacions de la llei que s'ha votat democràticament i per la qual vetllen els representants polítics votats per tots. Així, doncs, pel seu ús viciat i poc coherent, la paraula *democràcia* està perdent definició i força en l'imaginari dels lectors de premsa espanyols i catalans, tot convertint-se en un mot buit de significat. La col·locació *presos polítics*, amb història i personatges destacats en la política internacional com ara Nelson Mandela, Luther King, Benazir Bhutto, Malala, etc., ha estat utilitzada de manera persistent per la premsa catalanista, així com per la premsa en espanyol a favor del dret a decidir, és a dir, el que hem anomenat *tercera via*.

Un altre concepte que el catalanisme ha fet servir amb efusivitat ha estat el de República Catalana. L'espanyolisme mediàtic ha intentat ometre'l o bé fer-lo servir amb sorna, tot i que en algun cas l'ha fet servir gairebé involuntàriament (són famoses les declaracions de Mariano Rajoy en aquest sentit, en el discurs del qual abunden aquest tipus de clavades de pota fins al punt que gairebé s'han convertit en una estratègia retòrica per a despistar l'oposició mediàtica).

És també remarcable la utilització oposada d'una mateixa metàfora per part dels dos blocs. Es tracta de la de *cop d'estat*. Per als catalanistes, l'aplicació de l'article 155 es considera en aquests termes, mentre que per als espanyolistes, el que és un cop d'estat són el referèndum de l'1 d'octubre, la declaració unilateral d'independència (DUI) o fins i tot el *procés* en general. Per tant, observem dos intents oposats de dibuixar la realitat ideològicament.

En ambdós casos, la qualificació de *cop d'estat* és perniciosa i poc objectiva. Bàsicament, apel·la als sentiments.

Pujolar (2007, 142) afirma que «It is also relevant to note that Spanish linguistic nationalism is generally much more “ethnic” and excluding». En la nostra anàlisi, aquesta actitud espanyolista etnicista, bel·ligerant i poc objectiva s'observa en articles d'opinió conservadors de l'ABC, *La Razón*...

La corrupció com a arma llancívola

En un sentit semblant hem trobat que es fa servir el concepte de corrupció, que es converteix en una arma llancívola recíproca. Quan en la dialèctica mediàtica s'acusa un bloc de corrupte, immediatament la rèplica és la mateixa acusació en direcció contrària. Sol començar el catalanista acusant de corrupte l'espanyolista (siga periodista, polític, per escrit, per televisió o ràdio...), amb els referents ben coneguts de Bàrcenas, Soto del Real, polítics valencians, l'expresident murcià, polítics madrilenys... Llavors, l'espanyolista replica amb l'argument de la corrupció entre polítics convergents, amb el cas més evident dels Pujol, del cas Palau i del 5% de comissions que es cobraven.

A banda d'això, des de la premsa espanyolista moderada (*El País*, *Público*, *eldiario.es*), però també des de la catalanista, hem trobat l'adquisició d'una nova col·locació que s'ha fet famosa durant l'any 2017. Es tracta del concepte de *cloacas del estado*. Aquesta expressió es va fer famosa arran d'uns reportatges de la cadena SER amb aquest mateix títol, i d'un capítol de *Salvados* de Jordi Évole, tot de l'any 2017, en què es feia servir aquesta expressió lligada a personatges com ara Jiménez Villarejo. Aquesta metàfora del clavegueram de la gestió pública a gran escala a l'Estat espanyol dibuixa tot un paisatge en la ment del lector de tipus Gotham City, en què els negocis tèrbols són manejats clandestinament per grans executius que es relacionen amb els polítics del govern espanyol, i que tota aquesta corrupció inherent al sistema espanyol es desenvolupa a l'ombra de la informació mediàtica. La premsa catalanista ha adoptat l'expressió *cloacas del estado* provinent originalment de l'espai mediàtic espanyol més progressista per a titllar més subtilment el govern espanyol de corrupte. Trobem que de nou es fa palesa una coincidència argumentativa en la *tercera via*, de la qual parlarem més endavant.

També s'ha constatat una dicotomia en els referents internacionals citats per uns i altres. La premsa catalanista apel·la als casos positius dels països bàltics («modelo báltico»), a la constitució islandesa o al referèndum d'Escòcia com a models i processos internacionals legals per emmirallar-se, mentre que la premsa espanyola prefereix activar referents internacionals que han acabat en tragèdia per la voluntat d'autodeterminació de part de la ciutadania, com

ara el conflicte dels balcans (*la balcanización*), Burundi, Veneçuela o Crimea, tot semblant en els lectors una imatge de por a un hipotètic conflicte bèl·lic que poguera esclatar al país arran del *procés*. Aquesta por que s'intenta provocar per part de la premsa espanyolista enllaça clarament amb el referent relativament proper de la Guerra Civil espanyola, conflicte del qual encara queden nombroses víctimes vives i que forma part del subconscient traumàtic de la població espanyola. Per tant, es tracta de referents molt potents i efectius per a generar por.

El dilema llengua-nació

Veiem en l'article de Pujolar el que seria el germen de les postures actuals del PSC i de Podemos (2007, 143): «In the debate analysed, most actors were seeking to reconstruct a more open, inclusive, 'civic' conception of the nation, which explicitly recognized the legitimacy of speakers of other languages within the Catalan nation». Estem parlant del que s'ha anomenat *tercera via*.

Woolard (1992), en el segon capítol del llibre, quan l'autora parla d'una crisi en el concepte d'identitat, hi destaca la polèmica que va existir en els eslògans polítics per al referèndum de l'Estatut d'autonomia l'any 1979 (Woolard 1992, 36-37):

A la Barcelona del 1979 i 1980, definir la identitat catalana va convertir-se en una mena d'esport nacional [...]. Les crides polítiques de la campanya del referèndum eren uns intents conscients de superar les fronteres lingüístiques que havien arribat a Catalunya amb la immigració. En declarar que tothom era català, els polítics sentaven els termes del discurs sobre la qüestió nacionalista. [...] es va posar de manifest allò que s'havia convertit en una qüestió fonamental a Catalunya: el problema de definir i simbolitzar la identitat de grup, donats els grans canvis forjats per la massiva immigració del segle XX.

D'aquesta època és el famós eslògan del polític catalanista Jordi Pujol quan deia que «català és tot aquell que viu i treballa a Catalunya». Aquest dilema identitari s'ha allargat i fins i tot s'ha reactivat amb el *procés*. De fet, la qüestió del supremacisme català s'ha fet servir per part d'un sector de l'espanyolisme com a argument en contra de l'independentisme. Això es veu en titulars com ara aquest d'*El País* del 20 de novembre de 2017: «El supremacismo nacionalista hasta los apellidos. La pureza de sangre que se deduce de los apellidos de la lista de Puigdemont siempre acaba por ser una mala noticia para la sociedad moderna». El personatge polític d'ERC Gabriel Rufián actua com a exemple viu de contraargument a aquesta crítica, entre d'altres. Ja que és un clar descendent de *xarnegos*, és a dir, d'immigrants del sud d'Espanya que es varen instal·lar al cinturó industrial

de Barcelona durant el s. XX, convertit ara en un dels principals personatges mediàtics abanderats de l'independentisme.

Els topònims

La denominació dels llocs físics en els texts de premsa analitzats també aporta dades interessants per a l'anàlisi. Des del biaix ideològic catalanista, hi predominen les referències metonímiques a Espanya com a Madrid, govern de Madrid, o Moncloa. A més, com es pot observar en altres texts, hi ha preferència per la denominació d'Estat espanyol per sobre d'Espanya. En el sentit de les denominacions dels estats, destaquem el joc de paraules molt ric semànticament que trobem en el títol del documental de la cineasta independentista Isona Passola, de l'any 2009, titulat *Cataluña-Espanya*. Seguint amb la dialèctica mediàtica que es crea entre els dos blocs que ens ocupen, aquest documental i un altre titulat *L'endemà* (2014) van tenir una resposta per part dels espanyolistes amb el documental *Gente que vive fuera* (2014), dirigit per un altre dels cofundadors de Ciudadanos, Arcadi Espada.

També quant als topònims, hem observat que els llibres d'estil dels mitjans de comunicació espanyols recomanen l'ús dels topònims propis dels llocs de parla catalana, que en són els més exactes, en detriment de les traduccions que se'n van fer al castellà, que sovint estan associades amb el franquisme. És el que hem observat que es fa en totes les notícies analitzades. En canvi, alguns columnistes marcadament conservadors en fan servir els noms castellanitzats, com ara Lèrida i Girona. Aquest fet coincideix amb la idea intuïda que els columnistes més conservadors –especialment els de l'*ABC* i *La Razón*– fan servir sovint un estil de redacció marcadament obsolet quant al lèxic i les estructures sintàctiques, que s'allunya de l'espanyol estàndard actual dels mitjans de comunicació generalistes. Tractarem de constatar aquest aspecte en futures investigacions.

El llenguatge bel·licista i de guerra freda

Hem trobat que sobretot des de la premsa unionista, tot i que de vegades també des de la independentista, es fa servir un llenguatge ple de referents i d'imatges pertanyents al llenguatge de la guerra i de la violència en general. Ho observem, per exemple, amb la referència a l'activació del 155 com a *toma de control* per part de l'Estat; o bé quan es diu que el 155 és un *botón rojo*, que ens recorda a les decisions més polèmiques dels moments de tensió de la Guerra Freda. De fet, la premsa conservadora espanyola representa Espanya com si foren els EUA durant la Guerra Freda, fent servir un llenguatge de potència internacional. D'aquesta manera, s'activa el potent referent cinematogràfic nord-americà entre els lectors en què els bons són els americans i l'amenaça és quelcom subtil i relacionat amb

el comunisme que en qualsevol moment pot fer esclatar el conflicte bèl·lic, és a dir, la violència física.

En oposició a aquesta construcció narrativa, l'independentisme tracta de presentar-se internacionalment com un moviment pacífic i com a víctima indefensa davant d'un estat opressor i poc dialogant. Ho veiem clarament en els articles d'opinió que alguns dirigents catalans han enviat a periòdics com *Público*, com ara el d'Oriol Junqueras («Sonriendo, perseverante y con unidad de acción», 9-11-2017) i la carta de Jordi Cuixart a Muriel Casals («Estimada Muriel», 14-02-2016). En aquests texts d'opinió, es destaca la paciència i el pacifisme de l'activisme independentista, i fins i tot Junqueras sol destacar vehementment la seua pertinença a moviments catòlics.

Els independentistes volen fer palés que compten amb un gran suport internacional i per això en la seua premsa afí es destaquen sempre les notícies en aquest sentit, en què l'ONU admet a tràmit la demanda de Puigdemont de vulneració de drets per part de l'Estat espanyol, o quan algun polític o personatge públic internacional es posiciona a favor del dret a decidir, com ara quan el premi Nobel de la pau Ahmed Galai, al setembre de 2017, demanava que els catalans tingueren dret a decidir.

El tema de la tercera via

La *tercera via* és un altre tipus d'identitat que naix del rebuig al sentiment de pertinença a cap dels dos blocs establerts: ni al dels unionistes espanyolistes ni al dels catalanistes independentistes. Dins de la tercera via, hi trobem tot un maremàgnum de matisos. D'una banda, hi hauria un espanyolisme que s'autoidentifica amb la llengua espanyola però no amb l'autoritarisme ni amb la discriminació de la resta de nacionalitats de l'Estat. Aquí es trobarien sensibilitats federalistes i algunes a favor del referèndum, però sempre des de l'esquerra espanyola i amb un punt de vista centralista. Podemos i la part més progressista del PSOE s'hi trobarien. En aquest sentit, voldríem destacar una construcció mediàtica molt interessant que ha sorgit també l'any 2017 i que és l'estat imaginari de Moderdònia per part d'uns humoristes de la cadena SER. Es tracta d'un no-estat que sorgeix com a paròdia i crítica a l'Estat espanyol tal com es concep actualment.

La creació d'aquest estat imaginari per part d'uns humoristes d'esquerres espanyols que connecten amb els mil·lennials no deixa de ser un mecanisme discursiu crític efectiu, que s'ha convertit en viral i que critica l'Espanya anticatalanista i castissa del PP i de Ciudadanos. Posteriorment, hi ha la creació de l'estat imaginari de Tractòria, fent servir el mateix mecanisme paròdic que prèviament havien fet servir des del programa *La vida moderna* de la cadena tal. Tabàrnia és una crítica que vol ser sarcàstica i que vol atacar l'estructura identitària impulsada

mediàticament pels independentistes, en què la majoria dels catalans volen la independència, o almenys el referèndum. Amb Tabàrnia, Albert Boadella, cofundador de Ciudadanos, tracta de deconstruir la imatge identitària de Catalunya impulsada pels independentistes, tot reorganitzant-la simbòlicament i associant Tabàrnia amb el progrés i la prosperitat econòmica de les ciutats, diametralment oposada a l'altre país que inventen, Tractòria, que ocuparia la ruralitat folklòrica catalana.

4. CONCLUSIONS

D'acord amb les hipòtesis plantejades, i després de presentar l'anàlisi del corpus, podem afirmar que les conclusions del nostre estudi són les següents. En primer lloc, no trobem dos, sinó tres blocs en els discursos de la premsa. Aquest tercer bloc es diferencia de l'unionisme i de l'independentisme, rebutjant la ruptura institucional i la via penal com a solucions al conflicte, tot i que és un bloc intermedi complex i divers quant als matisos. En segon lloc, encara que els blocs van construir les seues narratives, l'independentisme mostra una major iniciativa en l'establiment dels temes, els actors i els episodis del relat, i generalment l'unionisme tracta de subvertir-los constantment amb l'argument de la llei.

Quant a la tria lingüística, s'ha observat abans que l'ús de l'espanyol és predominant en la premsa espanyola, òbviament, però també en la catalana. Els periòdics que fan servir exclusivament el català són marcadament partidaris de la independència de Catalunya, és a dir, del *procés*. En aquests periòdics, predominen les metàfores i el lèxic que alimenten el *procés*. Després hi ha una sèrie de periòdics que s'escriuen en espanyol (independentment de si tenen o no la versió traduïda al català o alguns columnistes que el fan servir), que estan a favor del referèndum, tot i que no volen el trencament de Catalunya amb Espanya, segons la seua línia editorial. Es tracta de *Público*, *eldiario.es* (ambdós de tirada espanyola) i *La Vanguardia* (de tirada catalana).

Aquests periòdics són els que mostren més sobrietat emocional. Finalment, hi ha els diaris espanyolistes clarament en contra del referèndum. Dels que hem analitzat, són *El País*, *El Mundo*, *ABC* i *La Razón*. Els dos primers, tot i que es posicionen clarament en contra del *procés*, mantenen un llenguatge menys bel·ligerant i més actual, mentre que els segons fan servir una llengua agressiva en contra del *procés* i d'estil arcaic que recorda la veu del nacionalcatolicisme, tant en la forma (adjectius, substantius, sentenciositat, etc.) com en el fons (els arguments que fan servir, així com els referents historicoculturals).

Per a properes anàlisis deixem, entre d'altres, la revisió de les persones de l'enunciació: parlar de *nosaltres* (com el *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster), o en tercera persona, etc., així com la manera de referir-se a l'alteritat. Pujolar afirma que en la majoria d'articles en català analitzats es parla amb el *nosaltres* (2007, 132-133), que, de fet, és la forma més ambivalent d'identificació amb l'audiència.

A més a més, queda pendent analitzar com es veu el procés des d'altres òptiques contigües, com ara la d'altres territoris de parla catalana o bé des d'altres territoris amb conflictes identitaris, i contrastar què ocorre amb el discurs identitari sobre els mateixos aspectes però en altres mitjans, com ara la xarxa social Twitter.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Carriscondo, Francisco. 2017. «La ideología lingüística de la Administración Trump y su reflejo mediático en la prensa española». *Glosas* 3: 10-16.
- De Fina, Anna et al. (eds.). 2006. *Discourse and Identity*. Cambridge: CUP.
- Duchêne, Alexandre i Monica Heller. 2008. *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Defense of Languages*. Londres: Continuum.
- Kroskrity, Paul. 2000. «Regimenting Languages. Language Ideological Perspectives». En *Regimes of Language. Ideologies, Politics and Identities*, ed. Paul Kroskrity. Santa Fe: School of American Research Press, 1-34.
- Lakoff, Robin. 2004. *No pennis en un elefant*. Barcelona: Viena.
- Mar-Molinero, Clare i Patrick Stevenson. 2006. *Language ideologies, policies and practices. Language and the future of Europe*. Nova York: Palgrave Macmillan.
- Pujolar, Joan. 2007. «The future of Catalan: Language endangerment and nationalist discourses in Catalonia». En *Discourses of endangerment*, eds. Alexandre Duchêne i Monica Heller. Nova York: Continuum, 121-148.
- Schieffelin, Bambi B., Kathryn A. Woolard i Paul V. Kroskrity. 2000. *Language Ideologies. Practice and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Schieffelin, Bambi B. et al. 1998. *Language Ideologies. Practice and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Woolard, Kathryn. 1992. *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: La Magrana.
- . 1998. «Introduction. Language Ideology as a Field of Inquiry». En *Language Ideologies. Practice and Theory*, eds. Bambi B. Schieffelin et al. Oxford: Oxford University Press, 3-47.